

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности,
22. децембра 2015. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Ђорђевић и академика *Преграја Пићера*

Уредник

академик

МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД

2016

и, пре свега, о његовом актуелном статусу, предочивши обиље пажљиво класификованих и систематизованих чињеница и понудивши низ чврсто аргументованих објашњења. Упркос исцрпности с којом је предмет истраживања испитан из два важна угла, социолингвистичког и линвокултуролошког, то не ослобађа будуће истраживаче потребе да се баве српским језиком на Косову и Метохији, него их, напротив, још више обавезује на даља проучавања те изузетно актуелне и сложене проблематике, а модел истраживања који је у представљен у књизи *Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и линвокултуролошки аспект)* могао би бити примењен и у истраживањима сличних проблемских области, нпр. српски језик у Хрватској, Црној Гори, Босни и Херцеговини и Македонији.

Данас се повремено може чути дефетистичко мишљење да су Косово и Метохија за Србе изгубљени. С обзиром на значај Косова и Метохије за целовитост српског националног, државног и културног идентитета, пре ће бити да нису Срби изгубили Косово и Метохију, него су за Српство изгубљени они који тако мисле, те да су они сами себе изгубили у мери у којој су у то уверени. Докле год има оних који верују да се упркос изузетно тешкој ситуацији не сме клонути, оних Срба који Косово и Метохију носе у себи, ма где да живе, Косово и Метохија нису неповратно изгубљени, као што Митра Рељић и овом својом књигом и целом својом делатношћу и личношћу убедљиво сведочи.

СРЕТО ТАНАСИЋ

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ДАНАС

Зборник је поднасловљен *Српски језик и актуелна питања језичке полишике* и у њему су објављени реферати с научног скупа који је под тим називом одржан 28. октобра 2013. године у Српској академији наука и уметности у организацији Одељења језика и књижевности САНУ, Института за српски језик САНУ, Одбора за стандардизацију српског језика и Фонда „Ђорђе Зечевић“ за заштиту и унапређење ћириличног писма.

У раду „Планирање језика данас (подсетник)“ академика Милорада Радовановића износе се „темељни принципи планирања језика“, као планирање језика у ужем смислу и планирање језика у ширем смислу, или, другим речима, микропланирање и макропланирање. Десет фаза које је Радовановић установио код планирања језика може се сврстати у планирање корпуса и планирање статуса језика (стр. 28). Уз научно осветљавање овога питања аутор нас такође подсећа на нашу језичку ситуацију, у последњем српскохрватском периоду (од Другог светског рата, посебно од деведесетих година).

Овај ауторов приступ је омогућио „у протеклим трима деценијама не само да описујем и објашњавам него и сразмерно ваљано и релативно тачно предвиђам и образлажем збивања и у корпусу и у статусу полицентричног стандардно-језичког комплекса који смо звали 'српскохрватским језиком и његовим варијантама'“, истиче аутор (стр. 28–29). Аутор овај пут констатује да се суштина збивања с тим језиком деведесетих година, где је дошло до промоције постојећих варијаната или варијетета тог језика у посебне стандардне језике, кад је реч о српском стандарду, може свести на формулацију „Како је српски (п)остао српски“, којом је и насловио један свој рад посвећен овој проблематици (стр. 29).

Професор Милорад Пуповац у раду „Језичне идеологије, језичне политике и производња нетолеранције у постјугословенским земљама“ говори о појави карактеристичној за језичку ситуацију у четири бивше истојезичке републике, с посебним освртом на језичку ситуацију у републици Хрватској. Истиче да језичка политика у постјугословенским државама има за последицу „редуцирање језика примарно на његове идентитетске функције, а занемаривање његових укупних функција“ (стр. 134). А резултат јесте производња „језичне нетолеранције како према вани тако и према унутра“, занемаривање бриге о стварању наративних способности и „језичких вјештина“ говорника (стр. 134). Професор Пуповац нам показује и како је српскохрватски постао хрватски. Прво се језик претвара у нејезик, односно стандардни српскохрватски се проглашава за сирови материјал, па се његова варијанта проглашава за језик, а у трећем кораку се језичка стандардизација претвара у производње знакова идентитета у језику, тј. идентитетски језик (стр. 136–137). Проф. Пуповац решење за Србе у Хрватској не види у прихватању хрватског стандарда, ни у „средњем решењу“, тј. прављењу српског стандарда за Србе у Хрватској, већ предлаже као најбоље решење њихово остајање у заједничком српском језику, што је могуће под следећим условима: 1) у комуникацији с европским и хрватским институцијама и институцијама из Србије зауставити и ублажити ефекте нетолеранције; 2) на комуникацијско-образовном плану створити радијски и интернетски медиј који би медијски простор учинили плуралнијим, што би омогућило да се Срби у Хрватској могу идентификовати с језичким карактеристикама српског језика и створити „потпунији концепт образовања на ћириличком писму и српском језику“; 3) на истраживачком плану створити институт или центар за српски језик, образовање и медије Срба у Хрватској, „а који би имао за циљ да развија језичне, образовне и медијске политике Срба у Хрватској“ (стр. 139).

Рад академика АНУРС Слободана Реметића има наслов „Српски језик у Републици Српској и Босни и Херцеговини“. Аутор у њему скреће пажњу на то да је статус српског језика у БиХ изван Републике Српске незавидан, поткрепљујући то чињеницама из садашњице. Аутор даље указује да се у

Републици Српској међу стручњацима доста говори о статусу српског језика, у различитим приликама, да овде поменемо само Округли сто „Језик и писмо у Републици Српској“, одржан 2011, са стручњацима из Републике Српске, Србије (Београд и Нови Сад), Немачке и Аустрије. Међутим, то није допринело значајније промени неповољног статуса српског језика у БиХ и РС. У Федерацији БиХ се прекраја и језичка и културна историја, присваја се српска писана баштина, а српски језик данас нема повољан статус „јер Република Српска и Србија не схватају или не показују да схватају да је спор о језику важан не само за српску културу него и за опстанак српског народа“ – цитира С. Реметић једног српског лингвисту из Источног Сарајева. Ни у Републици Српској нема довољно разумевања за статус српског језика, понекада ни слободе (сетимо се наметања уставног одређења језика у Републици Српској од стране високог представника). Реметић указује на чињеницу да више пројеката који су предвиђали изучавање српског језика на тлу Републике Српске није добило финансијску подршку. И поглед на прилике у БиХ и Републици Српској сведочи, дакле, да језичка ситуација не зависи од односа струке према проблемима језика, већ од степена усаглашености деловања струке и државе.

Професор Јелица Стојановић у раду „Актуелни процеси у вези са писмом и језиком у Црној Гори – задаци науке и језичке политике“ говори о статусу српског језика и ћирилице у овој бившој југословенској републици, некад познатој као најћириличкијој од четири истојезичке републике. Црногорски језик за који се изјаснило 20% грађана проглашава се за службени, а српском се даје статус подређеног језика, иако се за њега определило 64% говорника. За то се школује и кадар, организује се семинар „Црногорски језик у настави“ за обуку „црногорског језика“ који је трајао два дана (тј. 180 минута). Пише се и граматика тога „језика“ аутора Аднана Чиргића и двојице хрватских лингвиста: Иве Прањковића и Јосипа Силића, што је „преписана граматика хрватског језика са новином од два нова (стара дијалекатска) гласа“ (стр. 156). Јелица Стојановић даље говори о накнадном стварању историје „црногорског језика“ присвајањем српске споменичке грађе, те о сврставању писаца из Црне Горе под „црногорски језик“. У раду се истиче да би држава Србија морала имати активнију улогу у заштити језичких права у Црној Гори. Уз то подсећа и на чињеницу да неки лингвисти из Србије прихватају да у Црној Гори буду ментори или чланови комисија за теме које компаративно третирају неки проблем у страном језику и „црногорском језику“, чиме одмажу лингвистима у Црној Гори у борби за очување српског језика.

Професор Жарко Бошњакловић у раду „Српски језик у образовању у Војводини“ детаљно описује статус српског језика на свим нивоима образовања у покрајини, од основне школе до универзитета, и статус српског као нематерњег у поређењу са службеном употребом језика националних мањи-

на. На крају даје и предлоге за обезбеђење пожељног статуса српског језика у овој покрајини. Смисао предлога је да се српски језик озбиљније изучава у средњим школама, те да сви студенти филологије и сви други студенти будући наставници имају довољан број семестара српског језика.

Доцент Митра Рељић у раду „Положај, стање и перспективе српскога језика на Косову и Метохији“ разматра невеселу језичку стварност српског народа на Космету. Побројава се шта је све уништено, а уништено је све до чега је дошла вандалска рука. – Срећа у несрећи: много споменика српске средњовековне писане и књижевне баштине нашло се током векова окупације у архивима Москве, Кијева, Одесе, Прага, Беча, Берлина, Ватикана, Париза итд. (стр. 170). Све речено своди се на закључак да је услов опстанка српског језика на Косову и Метохији постојање осмишљене језичке политике у Србији, која би имала план за очување српског језика и у овој српској покрајини при данашњим околностима.

Професор Михај Радан са Западног универзитета у Темишвару у раду „Језичка ситуација код Срба у Румунији“ детаљно представља актуелно стање са освртом и на ситуацију до 20. века. Професор Радан види на који начин би се статус српског језика могао поправити, у томе је улога државе Србије незамењива, а морала би бити много већа него што је данас.

Логично је да се излагање настави причом о стању лектората српског језика у свету, о чему говори доцент Весне Крајишник у раду „Лекторати српског језика“. Она је направила пресек стања 2000. и 2010. године и дошла до суморних резултата: број српских лектората у свету нагло се смањује. То је последица непостојања језичке политике, која би обухватала и питање статуса српског језика у свету и светским славистичким центрима. Струка се, нажалост, безуспешно обраћала ресорном министарству не би ли се зауставило урушавање српских лектората.

Месту српског језика на универзитету посвећен је рад професора Милоша Ковачевића „Српски језик и функционална писменост на универзитету“. Аутор се бави питањима: а) које подударне садржаје морају имати, а сада их немају, програми српског језика на студијским групама за српски језик и књижевност; б) да ли је неопходно да стране филологије које се изучавају на српским универзитетима имају као обавезан српски језик, у ком обиму и са којим садржајем, в) којим је наукама, изван хуманистичких наука, неопходно да као студијски предмет имају српски језик и са којим садржајима? Кад су у питању студије српског језика на филолошким/филозофским факултетима, проф. Ковачевић предлаже да се одржи конференција свих студијских група ради усаглашавања и обезбеђивања статуса српског језика на основним и мастер студијама. Када је реч о изучавању српског под б) и в), проф. Ковачевић показује да је изучавање српског језика неопходно уз уважавање специфичности појединих студијских група.

О правописној проблематици говори се у реферату професора Вељка Брборића „Место правописа у наставном процесу“. Разматра се заступљеност наставе правописа у основним и средњим школама и на универзитету. На крају, аутор закључује да би наставу правописа, као и уопште српског језика, требало *сйварно* вратити у средње школе, али и да би на универзитету на студијама српског језика те учитељским факултетима морао бити бар једно-семестрални курс правописа.

Професор Софија Милорадовић у раду „Узуални стандард у урбаним центрима на косовско-ресавском и призренско-тимочком говорном подручју“, на основу увида у стање неких урбаних центара овога подручја, говори о томе какав је узуални стандард, „о дијалекатској основи и мерама усмеравања ка стандарднојезичкој норми“, посебно се осврћући на омладинску популацију. Рад је вишеструко занимљив са становишта тематике овога зборника, а незаобилазан када се планира образовање младих на овоме терену и када се утврђује шта се може од њих у том смислу очекивати.

У реферату „Прилог дефинисању домена службене и јавне употребе језика и писма“ професор Мато Пижурица се бави питањем које је остало нерешено у нашем законодавству. У реферату се осврће и на статус ћирилице – даје сажет, јасан и више него уверљив поглед на то шта би требало у нашем друштву учинити у том погледу, истичући: „док не дођемо до белодане збиље да је ћирилица доминантно, свеприсутно српско писмо у свим доменима нашег јавног живота [...] стручно и морално смо обавезни да промишљено допринесемо **хомогенизацији** наше интелектуалне, културне и еснафске (лингвистичке) јавности да ћирилица добије статус који заслужује, стварни, фактични, а не само декларативан, нормативан и начелан“ (стр. 62). И његови предлози у вези с питањем у којим доменима употребе српски језик треба да има статус службеног више су него добродошли држави када или ако икада буде одлучила да донесе закон о националном службеном језику.

А како је статус српског језика и језика националних мањина уставно-правно решен у Србији говори се у реферату „Актуелна питања језичког законодавства у Републици Србији“ др Милоша Луковића. Аутор је детаљно побројао све законе и законске одредбе које се тичу језичке проблематике, указујући на однос нашег законодавства са европским, наводећи примере језичког законодавства у више европских земаља, подсетивши и на чињеницу да је Савезна скупштина СРЈ 2002. године донела *Декларацију о заштити ћирилице*, која је и данас правно на снази. На крају, изнео је и своје мишљење о томе какве су могућности да се у тој мрежи законских одредби тражи повољан статус српског језика и писма. Он констатује да постоји велики број адреса у држави на које се може писати и предлагати. Наша искуства с писањем у пуној су корелацији са оценама које се дају у већини ових радова и Закључном саопштењу.

Срето Танасић је поднео реферат „Значај научних институција за статус српског језика“. Ако се пође од ноторне чињенице да нема добро осмишљене језичке политике без сарадње државе и лингвистичких институција, онда је сасвим логично да се у склопу ове проблематике говори и о односу државе према тим институцијама, у крајњем, према националној језичкој наци. Искуства говоре да би се пројекатско финансирање морало заменити буџетским финансирањем језичких пројеката од националног значаја, какви су сви у Институту за српски језик САНУ, што значи да би се делатност института и других сличних институција морала буџетски финансирати. У вези с овим, свакако, и стална брига о кадровском јачању научних институција. Такође, за успешно обављање свих задатака научних институција значајно је и стабилно финансирање научних публикација. Све ово захтева знатно већу подршку државе него што је данас имамо. Посведочиће то следећи примери. Ми смо пре осамдесет година добили часопис за савремени српски језик и неговање језичке културе *Наш језик*. Покренуо га је предратни и послератни председник Академије, Александар Белић. То је данас највећа библиотека кад је реч о савременом српском стандардном језику. Академик Белић је покренуо и у словенском свету најугледнији часопис за дијалектологију *Српски дијалектолошки зборник*, пре 110 година, маестралном монографијом *Дијалектни исјочне и јужне Србије*, а који данас издају САНУ и Институт. За њихово издавање у 2014. години Институт није добио никаква средства. Да би научне институције могле бити сервис држави, а Институт је једна од најодговорнијих у питањима српског језика, оне морају добити и статус који ће им то обезбедити.

Иван Негришорац је поднео реферат „Српска језичка политика: основни предуслови и важност консензуса“. Он као основне предуслове види рационално осмишљавање језичке политике, њену научну заснованост и реалну остваривост. А да би се тако заснована политика могла и остваривати, неопходно је да постоји консензус у друштву, политичка воља и опредељеност за провођење добро утврђене језичке политике.

На крају, реферат академика Предрага Пипера „О стратегији језичке политике у Републици Србији“ говори о претпоставкама за израду стратегије језичке политике и подсећа на негативне последице које трпимо управо због непостојања језичке политике примерене језичкој ситуацији данас. Као једну од последица непостојања језичке политике и непоштовања чл. 10 Устава, проф. Пипер истиче „драматично стање у којем се налази српска ћирилица“. У другом делу рада аутор говори о свим важним областима на које треба да се односи стратегија језичке политике у Републици Србији. Аутор предлаже и начине уређивања области које треба да буду обухваћене стратегијом језичке политике. Као једно од могућих решења академик Пипер наводи да би израда стратегије језичке политике могла бити „у надлежности

Министарства културе и информисања и/или Националног савета за културу у сарадњи са другим министарствима, као и са меродавним установама и појединцима који могу имати саветодавну функцију, али на које не би требало преносити задатак израде Стратегије језичке политике у Србији или појединих њених делова“ (стр. 127). Још на научном скупу је у дискусији истакнуто да би овај рад својом целовитошћу и озбиљношћу могао послужити и струци и држави као добра основа код започињања посла на уређивању језичке ситуације.

На крају је дато „Закључно саопштење“ у коме се сажето износи оцена садашњег стања и дају препоруке за његово превазилажење. А у чему се све огледају проблеми у вези са српским језиком, показано је у радовима. Нажалост, много је питања за која је констатовано да нису ваљано решена или да их наша држава чак и не види, или се бар понаша као да она не постоје. У саопштењу се наводе обавезе државних органа, на једној страни, и струке, на другој страни.

Нешто шири извод из саопштења показује чиме све не можемо бити задовољни: „Проблеми се испољавају у одсуству јасног државног програма језичке политике као саставном делу идентитетске, културне, образовне и васпитне политике у Републици Србији, у многобројним облицима нарушавања чл. 10 Устава Републике Србије и закона о језику и писму, у потискивању ћирилице из службене и јавне употребе, које је готово у завршној фази, у неадекватном месту српског језика и писма у наставним садржајима и њиховој реализацији, у издавачкој делатности и језику медија, у Стратегији научноистраживачког рада у Србији, у недовољној подршци надлежних министарстава научноистраживачким пројектима и научним институцијама, у недовољној и неадекватној заштити језичких и идентитетских права Срба изван Републике Србије и др.“ А што се тиче спремности и обавеза струке, речено је: „Одељење језика и књижевности САНУ, Одбор за стандардизацију српског језика, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, катедре за српски језик на универзитетима у Републици Србији, као и сва научна и стручна друштва чија је основна делатност неговање српског језика и писма, треба да стално прате стање у области језичке политике у Србији, указују на нерешена питања и предлажу начине њиховог разрешавања“.

Из свега реченог и оног што овај Зборник садржи, а није овде поменуто, произилази да је реч о изванредно важном делу када је реч о актуелним питањима језичке политике у нас. Он представља најпотпунији репертоар питања о којима се мора водити рачуна кад се ради о националном језику, са много понуђених предлога за решавање многобројних проблема у овој области. Једном речи, ради се о књизи која би била добар подсетник уколико би се у нашој држави стекли услови да се темељитије осмисли и озбиљно води језичка политика као један од стубова укупне националне политике.